

Maria Xirau Vayreda, una empordanesa amb Mèxic al cor

Nascuda a Figueres el 1932, era filla de Maria dels Àngels Vayreda i va estudiar farmàcia a Barcelona

Text > **JOAN VALLÈS XIRAU**, catedràtic de la Universitat de Barcelona i membre de l'Institut d'Estudis Catalans

Filla de Maria dels Àngels Vayreda Trullol (Lladó, 1910 - Figueres, 1977), escriptora, i de Joan Xirau Palau (Figueres, 1903-1976), farmacèutic i professor de química, passà a Figueres els primers anys de la seva vida, fins que se'n va anar amb la mare i la germana, Adela (Figueres, 1935 - Tremp, 1961), a Bàscara, on vivien els avis paterns, quan els bombardeigs franquistes sobre la ciutat eren sovintejats. El pare es va exiliar, seguint la retirada, just abans d'acabar la guerra, i fou internat al camp d'Argelers. Ella, amb la mare i la germana, també va estar-se a la Catalunya del Nord un temps durant la immediata postguerra, fins que la família va decidir que tornarien totes tres a casa i que, quan el pare hagués trobat feina a fora, anirien on ell fos; llavors van marxar a viure a Can Noguer de Segueró, casa pairal dels Vayreda, amb els avis materns.

Els anys més feliços

El 1941, amb la mare i la germana, es va traslladar a Mèxic, on s'havia establert el pare després d'haver estat un any a França. Allà estudià el batxillerat, al Liceu Francès de la capital, on feia de professor un germà gran del pare, Joaquim (Figueres, 1895 - Mèxic, DF, 1946), també exiliat. Per a ella, els anys passats a Mèxic, els de l'adolescència, van ser els més feliços de la seva vida. De totes maneres, els pares van decidir

de tornar i van deixar Amèrica a primers de 1951. A finals del mateix any, després de viure uns mesos a París, va retornar a Figueres amb la mare i la germana, i el pare ho va fer un xic més tard, el 1952.

A Figueres, va haver de repetir el batxillerat (bé que ho va fer en menys dels sis anys de què constava el cicle), perquè no li van reconèixer els estudis que havia cursat a Mèxic. Després d'això, va estudiar la carrera de farmàcia, llavors de sis anys de durada, entre 1955 i 1961, a la Universitat de Barcelona. Va triar aquest ensenyament perquè el seu pare havia aconseguit de reobrir, amb grans dificultats, la farmàcia que havia tingut a Figueres abans de la guerra, però després va decidir-se per la docència i la recerca, de manera que es va quedar a la universitat fins a la jubilació.

El mateix any en què va acabar la llicenciatura va entrar com a professora ajudant al Departament de Bromatologia, Toxicologia i Anàlisi Química Aplicada de la facultat. Durant uns quants anys la feina no va ser retribuïda, tot i que el director de la Universitat la recompensava encarregant-li analítiques que el mateix centre oferia com a servei a empreses. A la facultat, encara que va fer docència de diversos temes, va dedicar-se a l'anàlisi química o química analítica tant en el camp de la recerca com fonamentalment en l'ensenyament. El 1966 va presentar la

tesi doctoral «Determinación del grado higrométrico y de tensiones de vapor por método ponderal», dirigida pel professor Francisco Moreno Martín (El Fargue, Granada, 1904 - Barcelona, 1985), que va aconseguir la qualificació d'excel·lent *cum laude*. El 1972, a la mateixa facultat, va obtenir el diploma

>> A Barcelona, amb els pares i la germana, poc després d'haver tornat de l'exili a Mèxic. D'esquerra a dreta, Adela Xirau, Joan Xirau, Maria dels Àngels Vayreda i Maria Xirau. Març de 1952. (Autoria: FOTOFILM CARBÓ)

d'òptica oftàlmica i el del curs de diplomats en sanitat de l'Escola Nacional de Sanitat de Madrid.

El 1966 i el 1967 va ser becària de l'agregació de Barcelona del Departament d'Investigacions Bromatològiques del Consell Superior d'Investigacions Científiques, dins del patronat Santiago Ramón y Cajal. El 1973 va ser nomenada professora adjunta interina al seu departament universitari i el 1975 va obtenir-hi, per oposició, una plaça de professora adjunta numerària. El 1984 va esdevenir professora titular d'universitat de l'àrea de química analítica, en el departament del mateix nom, sempre a la Universitat de Barcelona. A part d'això, abans de ser professora adjunta va treballar un període, a temps parcial, als laboratoris farmacèutics Menarini, a Badalona. Quan va morir el seu pare va regentar la farmàcia que ell tenia a Figueres (estant un període a temps parcial a la universitat), fins que la va traspasar. A la farmàcia hi havia mantingut, ja en vida del seu pare, un servei d'anàlisi d'aigües que va ser molt útil a ajuntaments i persones de la comarca.

Experiències docents

En l'àmbit docent, a part d'algunes classes de bromatologia, es va ocupar bàsicament de la matèria anomenada primer *anàlisi química* i després *química analítica*, a la llicenciatura de farmàcia. En el tercer cicle, va dissenyar un curs de doctorat d'anàlisi d'aigües, que va impartir primer a la facultat de farmàcia i després a la de química. En el tercer cicle també va fer classes de temes relacionats amb l'avaluació i el control de qualitat dels aliments al Màster en nutrició i ciències dels aliments de la facultat de farmàcia. A més, en diverses ocasions va col·laborar en la docència d'un curs teoricopràctic de bromatologia per a aspirants a inspectors farmacèutics municipals.

Pel que fa a la recerca, va desenvolupar diverses línies dins de la química analítica, sobretot aplicada a l'anàlisi d'aliments. Les principals van ser les següents: anàlisi de traces d'alguns elements químics per espectrometria o espectroscòpia de tipus diversos en diferents productes naturals; anàlisi de micotoxines (substàncies tòxiques produïdes per algunes espècies de fongs) dels gèneres *Aspergillus*, com

les aflatoxines, unes de les més importants, que prenen el nom de l'espècie que les produeix (*A. flavus*), i *Penicillium*, en productes alimentaris com ara la fruita seca, i anàlisi de pesticides i, sobretot, dels residus que deixen en els aliments. En la primera línia de recerca, hi destaca l'estudi del brom (tant natural com afegit) en blat, raïm, most, vi i altres productes. També va analitzar alguns metalls pesants, com el plom i el cadmi, en vins. Pel que fa a l'anàlisi de pesticides, dins d'aquesta línia, una de les que va desenvolupar amb més intensitat, s'ocupà de l'estudi dels pesticides naturals, de l'anàlisi d'aigües de rius per detectar-hi restes de pesticides i de les restes de pesticides en maduixots, pomes, raïms, mosts i vins. També va fer un tipus de recerca més tècnica i de servei a institucions públiques (com ara ajuntaments) i empreses, sobre anàlisi d'aigües (mineromedicinals, de fonts, de pous...).

Aquestes recerques van ser subvencionades per projectes de la mateixa Universitat de Barcelona, de la Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica de la Generalitat de Catalunya, del Fons d'Investigacions Sanitàries del Ministeri de Sanitat i Seguretat Social i de l'Institut Català de la Vinya i del Vi. Va dirigir quatre tesis de doctorat i unes vint-i-cinc tesis de llicenciatura. Va participar en congressos nacionals i internacionals. Va publicar uns seixanta articles científics en català, castellà i anglès, alguns en revistes força rellevants en els seus àmbits, com *Butlletí de la Societat Catalana de Biologia*, *Revista de Agroquímica y Tecnología de Alimentos*, *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, *American Journal of Enology and Agriculture* i *Journal of the Association of Official Analytical Chemists*. El 1985 va publicar un llibre (*Anàlisi química. Manual de pràctiques amb lliçons de teoria*) que era un compendi de la seva docència durant molts anys en aquesta assignatura i una fita important en l'àmbit dels llibres de text universitaris en català. El 1987 va ser membre de l'equip que va traduir i adaptar de l'anglès al català el recull de nomenclatura de química analítica de la Unió Internacional de Química Pura i Aplicada, publicada per l'Institut d'Estudis Catalans. El 1991 va col·laborar amb un article a la miscel·lània dedicada al professor

>> Al laboratori de la Universitat de Barcelona, en els inicis de la seva tesi doctoral, just havent acabat la llicenciatura. Barcelona, juliol de 1961. (Font: ARXIU FAMÍLIA XIRAU VAYREDA)

>> Al laboratori de la Universitat, quan era doctora i professora adjunta interina. Barcelona, octubre de 1973. (Font: ARXIU FAMÍLIA XIRAU VAYREDA)

Enric Casassas i Simó (Sabadell, 1920 - Barcelona, 2000), referent català de la química analítica, editada per la Universitat de Barcelona, la Universitat Autònoma de Barcelona, la Universitat Politècnica de Catalunya, l'Ajuntament de Barcelona i la Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica de la Generalitat de Catalunya. El 1996 va participar amb un treball en un llibre sobre la recerca a la facultat de farmàcia de la Universitat de Barcelona, publicat amb motiu del 150è aniversari d'aquesta institució. A més, va traduir (sola o en col·laboració) del francès o de l'anglès al castellà quatre llibres i va revisar-ne la traducció d'un cinquè, sempre sobre temes relacionats amb la seva disciplina.

En l'àmbit de la gestió acadèmica, durant molt temps va ser membre del claustre de la Universitat de Barcelona, de la junta de la facultat de farmàcia, del consell d'estudis de l'ensenyament de farmàcia i de nombroses comissions dins de la facultat, i també va ser coordinadora de la seva assignatura i del curs en el qual s'impartia. A més, va fer diverses conferències divulgatives dins i fora de la facultat. Era membre fundador de l'Associació Catalana de Ciències de l'Alimentació i membre de la Societat Catalana de Química, de la Sociedad Española de Química Analítica i de l'Association of Official Analytical Chemists.

Intensitat i entusiasme

Es va jubilar el 30 de setembre del 2002, en haver acabat el curs un cop complerta l'edat reglamentària de setanta anys i després de quaranta-un de dedicació intensa i entusiasta a les tasques universitàries. Va continuar anant un temps a la universitat per acabar-hi algun treball pendent i ordenar el material que hi tenia. Després, va dedicar part de les seves energies a treballar sobre les figures de la seva mare i el seu pare. A partir d'un treball de recerca de batxillerat que va fer la seva fillola, Roser Clavaguera Santolària (Figueres, 1988), sota la seva tutela (i la del tutor acadèmic a l'institut), va sorgir la idea de publicar un llibre monogràfic sobre Maria dels Àngels Vayreda, que va coordinar l'autor d'aquest article (nebot de la biografiada). El llibre va sortir el 2006, editat per l'Institut d'Estudis Empordanesos, i Maria Xirau n'és coautora de dos capítols. El 2008, també va pu-

>> A Figueres, el 1976, amb la mare, Maria dels Àngels Vayreda, sota el quadre on surt el pare, Joan Xirau, pintat per Salvador Dalí el 1924. (Font: ARXIU FAMÍLIA XIRAU VAYREDA)

>> Al Tibidabo, amb la ciutat de Barcelona al fons. Juny de 2014. (Font: ROSER CLAVAGUERA SANTOLÀRIA)

blicar l'article «Bombes de diumenge a Figueres» al diari *El Punt*, on explicava el seu record d'un bombardeig al passeig Nou de la ciutat, que la seva mare havia narrat a la novel·la *Encara no sé com soc*. Aquest article constitueix un capítol del llibre *Els noms de la guerra*, publicat pel mateix diari el 2009, amb el patrocini del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya. Finalment, el 2014, va publicar una nota so-

bre l'activitat científica del seu pare (en coautoria amb el signant d'aquest text) a la revista *Circular Farmacèutica*, del Col·legi de Farmacèutics de Barcelona.

Empordanesa, amb Mèxic al cor, enamorada de Barcelona, fascinada per Nova York i apassionada del mas que havia heretat de la seva mare, la torre d'Avinyonet de Puigventós, va viure els seus darrers temps a la ciutat que l'havia vista néixer.